

บทที่ 2

การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การปลูกพืชพาณิชย์ก่อนมีระบบพันธสัญญา

ในบทนี้ จะแสดงให้เห็นถึงบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตของชาวนาในเขตชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง ซึ่งเป็นชุมชนหลักของพื้นที่การศึกษา โดยจะทำการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงจากการปลูกพืชชนิดเดียวเพื่อการค้า มาสู่การปลูกพืชที่หลากหลายชนิดเพื่อการค้า (Diversification of Cash Crop) และแสดงให้เห็นวิธีการบริหารจัดการที่ดินของชาวนาในระบบการเปลี่ยนผ่านก่อนเข้าสู่การเพาะปลูกแบบพันธสัญญา

2.1 การเข้าสู่การปลูกพืชพาณิชย์ที่หลากหลาย

การปลูกพืชเพื่อการค้าของชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง ได้มีมานานแล้ว ตั้งแต่ช่วงหลังสนธิสัญญาบาวริงในปี พ.ศ. 2398 แต่เป็นการปลูกพืชขายเป็นสินค้าเพื่อการยังชีพ มากกว่าการขายเพื่อเอากำไร (Anan 1984: 19-54) ส่วนการปลูกพืชพาณิชย์เพื่อแสวงหากำไร ได้เริ่มเกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ซึ่งเกิดการจัดระเบียบเศรษฐกิจโลกแบบใหม่ โดยแบ่งประเทศในโลกออกเป็นสองส่วน คือ ประเทศโลกที่หนึ่ง มี ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำในประเทศโลกที่หนึ่ง ส่วนประเทศโลกที่สามเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบให้กับประเทศโลกที่หนึ่ง ประเทศไทยได้ถูกผลักดันให้เข้าสู่การแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่นี้ ด้วยการผลักดันของประเทศทุนนิยมศูนย์กลางในช่วงปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา (สุธี 2525 : 53-58)

จะเห็นได้จากคณะที่ปรึกษาธนาคารโลก ที่ได้เสนอให้รัฐบาลไทยปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและนโยบายเศรษฐกิจ ด้วยการเพิ่มระบบการผลิตให้มีประสิทธิภาพ และการลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น เขื่อน ถนน ไฟฟ้า การเสนอแนะให้รัฐบาลไทยกู้เงินจากต่างประเทศ ส่วนรัฐวิสาหกิจก็ให้เอกชนทำแทน ในด้านการเกษตรธนาคารโลกได้แนะนำให้รัฐบาลไทยควรจะมีการปรับปรุงระบบชลประทาน การจัดหาพันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยการใช้เทคนิคสมัยใหม่

ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่า การวิเคราะห์ของทีปรีภักษานาคารโลก สิ่งที
พวกเขาสนใจคือ การแก้ปัญหาด้านเทคนิคการเพิ่มผลผลิต ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่ผนวกประเทศไทยให้
เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก เพื่อให้ประเทศไทยเป็นแหล่งวัตถุดิบสำหรับการป้อนเข้าสู่โรงงาน
ในประเทศโลกที่หนึ่งนั่นเอง (วิทยากร 2526 : 44-46)

รัฐบาลไทยได้สนองตอบต่อการขยายตัวของทุนนิยมศูนย์กลางน้อยอย่างเต็มที่ ดังจะเห็นได้จาก
การรักษาเสถียรภาพทางการเมืองในรูปของรัฐเผด็จการทหารของจอมพลสฤษดิ์ เพื่อรับใช้ผลประโยชน์
ของทุนต่างชาติ กลุ่มทหาร ข้าราชการ และนายทุนในประเทศ จอมพลสฤษดิ์ ได้ยุบสภาผู้แทนราษฎร
ห้ามการจัดตั้งสหภาพแรงงาน ยกเลิกกฎหมายจำกัดการถือครองที่ดิน จับฝ่ายค้านนับร้อยเข้าคุก ใช้กำลัง
ทหารเข้าปราบปรามประชาชนที่เห็นขัดแย้งกับรัฐบาล ในขณะที่เดียวกันก็มีนโยบายสนับสนุนการขยายตัว
ของระบบทุนนิยม เช่น การออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนปี พ.ศ. 2504 และการตั้งคณะกรรมการ
ส่งเสริมการลงทุน (BOI) เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักลงทุนต่างประเทศและนักลงทุนไทย (วิทยากร
2526)

การผนวกเศรษฐกิจไทยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
อย่างกว้างขวางในสังคมล้านนา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชชนิดเดียวเพื่อการค้ามา
เป็นการปลูกพืชหลายชนิดหลายครั้งในหนึ่งปี อันเป็นผลมาจากแนวนโยบายการพัฒนา ประเทศ เพื่อมุ่งสู่
ความทันสมัย ด้วยการพัฒนาระบบชลประทานเพื่อการเกษตร การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก การเข้ามา
ของเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการไถพรวน การใช้เมล็ดพันธุ์สายพันธุ์ลูกผสม (Seed Hybrid) ฯลฯ และ
ผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตนี้เอง ทำให้เกิดการขยายตัว
อย่างกว้างขวางในการเพาะปลูก เพื่อการค้าของหมู่บ้านในล้านนา ซึ่งก็ตอบสนองต่อความต้องการ
วัตถุดิบของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง และการขายสินค้าอุตสาหกรรมทางการเกษตรของประเทศศูนย์กลาง
ทุนนิยมด้วย เช่น ปุ๋ย สารเคมีปราบศัตรูพืช รถแทรกเตอร์ เป็นต้น

การศึกษาของอานันท์ได้พบว่า มีการขยายการผลิตข้าวเพื่อขายอย่างจริงจัง ในช่วงหลัง
ทศวรรษที่ 2500 ทำให้พื้นที่ด้านภาคเหนือเพิ่มอย่างรวดเร็วจาก 2.5 ล้านไร่ ในปี 2506 เป็น 3.2
ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2516 และ 3.7 ล้านไร่ ในปี 2521 เฉพาะในกรณีของจังหวัดเชียงใหม่
พื้นที่นาได้ขยายจาก 629,637 ไร่ ในปี พ.ศ. 2506 เป็น 680,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2516 และ
729,428 ไร่ ในปี พ.ศ. 2521 (อานันท์ 2527 : 82) ซึ่งสอดคล้องกับการขยายตัว

ของพื้นที่ชลประทานในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน กล่าวคือ พื้นที่ชลประทานที่รัฐจัดการได้เพิ่มจาก 2.16 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2517 มาเป็น 3.24 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2521 (กนก ฤกษ์เกษม และ คณะ 2528) การใช้ปุ๋ยเคมีในนาข้าวได้เพิ่มขึ้นอย่างสูงในช่วงภายหลัง ปี พ.ศ. 2525 อันเป็นช่วงเดียวกับการขยายพันธุ์ข้าว กข. ให้กับเกษตรกร การใช้ปุ๋ยได้เพิ่มจาก 191,916 ตัน ในช่วงปี พ.ศ. 2511-2515 มาเป็น 304,696 ตัน ในช่วงปี 2521-2525 (กนก ฤกษ์เกษม 2528 : 121-122) นอกจากขยายพื้นที่เพื่อเพาะปลูกข้าวแล้ว ชาวนายังปลูกพืชชนิดอื่น ๆ เพื่อการค้าด้วย

การปลูกพืชหลายชนิดและหลายครั้งในพื้นที่เดียวกันในรอบปีของหมู่บ้าน ในหมู่บ้านภาคเหนือ มีความเข้มข้นขึ้นจากสาเหตุหลายประการ จากรายงานการศึกษาของ Cohen ในปี ค.ศ. 1981 ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทในการเพิ่มทุนให้แก่ชาวนาของพ่อค้าคนจีน โดยผ่านทางพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่บ้าน กาด มีผลต่อการแพร่ขยายการปลูกพืชเพื่อการค้าหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวในช่วงภายหลังทศวรรษที่ 2500 โดยเฉพาะบทบาทในการเพิ่มทุนให้กับเกษตรกรและรับซื้อผลผลิตด้านการเกษตร จำพวกถั่วเหลือง กระเทียม หอมแดง ยาสูบ และหอมหัวใหญ่ (Cohen 1981 : 58-81) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ อานันท์ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ในตำบลบ้านกาด พบว่า การเผยแพร่ขยายของการปลูกพืช เพื่อการค้าอย่างจริงจังภายหลังฤดูกาลทำนาในพื้นที่เดียวกันนั้น เพิ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2521 หลังจากที่เคยทดลองปลูกกันบ้างเล็กน้อย ก่อนหน้านั้นเกือบ 10 ปี เขาพบว่า ในฤดูกาลเพาะปลูกในปี พ.ศ. 2523-2524 พื้นที่นาที่ปลูกถึงสามครั้งมีถึง 344 ไร่ หรือร้อยละ 39.6 ของนาที่ปลูกในฤดูนาปี โดยที่นาส่วนมากยังคงปลูกได้เพียง 2 ครั้ง คือปลูกข้าวปี แล้วตามด้วยถั่วเหลือง บนพื้นที่นา 764.75 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 87 ของในทีนาในหมู่บ้านที่ศึกษาที่นาที่เหลืออีก 50.25 ไร่ เป็นนาไถ้งหรือนาลุ่มน้ำท่วมขังก็จะปลูกข้าว ครั้งที่สองแทนการปลูกถั่วเหลือง ซึ่งระบบการปลูกพืชก็คือ ข้าวนาปี-ถั่วเหลือง-ข้าวนาปรัง หรือข้าวนาปี-ข้าวนาปรัง

ส่วนการที่ชาวนาสามารถปลูกพืชได้ถึง 3 ครั้งต่อปีนั้น เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจสังคม ประการแรกคือการนำพันธุ์ข้าวชุด กข. (กรมการข้าว) ที่ไม่ไวต่อแสงทำให้สามารถปลูกนอกฤดูกาลทำนาปีได้ ตอนช่วง พ.ศ. 2510 กว่า ๆ นั้น ชาวนาปลูกข้าวพันธุ์ กข. น้อยมาก เพราะขาดปุ๋ยเคมี ซึ่งมีส่วนสำคัญมากต่อการเพิ่มผลผลิตข้าว พันธุ์ กข. แต่สถานการณ์เปลี่ยนไปในช่วงต้นปี พ.ศ. 2520 ชาวนาเริ่มมีช่องทางได้ทุนมาซื้อปุ๋ยเพิ่มขึ้น ผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และสถาบันการเงินอื่น ๆ ที่รัฐเข้าไปจัดตั้งเพื่อช่วย

เหลือเกษตรกร เช่น สหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร ทำให้ได้ผลผลิตเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 50 ถึงต่อไร่ ในปี พ.ศ. 2510 กว่า ๆ มาเป็น 88 ถึงต่อไร่ ในปี พ.ศ. 2523-2524 และนอกจากนี้การใช้รถไถ เต็มตาม ทำให้สามารถในช่วงที่ฝนยังไม่ตกในพื้นที่ที่มีดินแข็ง ทำให้ย่นเวลาการเตรียมดินลงได้มาก ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบสำคัญของการปลูกพืชสามครั้งและการนำน้ำใต้ดินขึ้นมาใช้ก็เป็นอีกปัจจัยที่ช่วยให้สามารถ ปลูกพืชสามครั้งได้ในบริเวณที่ลุ่มของเขตบ้านกาด (อาันธ์ 2527 : 97)

ความเข้มข้นของการปลูกพืชพาณิชย์ที่หลากหลายชนิด ภายหลังจากจัดตั้งสถาบันการเงิน เพื่อเกษตรกรได้ส่งผลอย่างกว้างขวางต่อการปลูกพืชของเกษตรกร รายงานการศึกษาของเบญจพรรณ ชินวัตร และคณะ ได้แสดงให้เห็นในพื้นที่ราบลุ่มในหมู่บ้านในเขตอำเภอสันป่าตอง และพื้นที่บางส่วน ใน เขตกิ่ง อ.แม่วาง ในปัจจุบัน ได้พบว่าเกษตรกรปลูกพืชที่หลากหลายชนิดซ้ำในพื้นที่แปลงเดียวกัน ในช่วง หนึ่งมีถึง 27 ระบบ ในปีการเพาะปลูก พ.ศ. 2528/2529 โดยจะปลูกข้าวเหนียวเพื่อการบริโภคแล้ว ตามด้วยพืชเพื่อการค้าที่พบมากก็คือ การปลูกข้าวเหนียว แล้วตามด้วยถั่วเหลือง มีร้อยละ 19.6 ของ พื้นที่ลุ่มตัวอย่าง ส่วนข้าวเหนียว-หอมหัวใหญ่-นาปรัง มี 11.8% มีมากเป็นอันดับที่ 7 ของจำนวนพื้นที่ทั้งหมด ในเขตอำเภอสันป่าตอง กิ่งอำเภอแม่วางจากจำนวน 27 ระบบ (เบญจพรรณ 2530 : 152-153) โดยเบญจพรรณได้พบว่า การตัดสินใจเลือก ปลูกพืชระบบใดนั้นขึ้นอยู่กับอัตราประโยชน์สูงสุดของ เกษตรกร ภายใต้งบเงินไร่ข้อจำกัดที่ต่าง ๆ กัน ในแต่ละพื้นที่ (เบญจพรรณ : 2530)

2.2 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวนา

เข้าสู่การผลิตแบบทุนนิยม แบบพึ่งพา

เมื่อชุมชนลุ่มแม่น้ำวาว เข้าสู่การผลิตเพื่อการค้าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามสัมพันธ์ทาง สังคมของชาวนาในการผลิตหลายด้าน ประการแรก การผลิตเพื่อการค้า 3 ครั้งใน 1 ปีได้ทำให้ชาวนา เข้าสู่วงจรของความสัมพันธ์แบบทุนนิยมที่เข้มข้นขึ้น ในแง่ของการพึ่งพาตลาดปัจจัย การผลิตและตลาด สินค้าการเกษตร ในขั้นตอนการผลิตชาวนาต้องพึ่งพาปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์จากกลุ่มทุนพ่อค้าท้องถิ่นที่ พัฒนาการสะสมทุนมาจากการค้าวัวต่าง การค้าฝิ่นในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 ซึ่งมีทั้งพ่อค้าคนจีนและ พ่อค้าไทยใหญ่ และคนเมืองที่ได้เข้ามาตั้งร้านสินค้าการเกษตรภายในหมู่บ้าน บางรายยังดำรงตนเป็น พ่อค้าปล่อยเงินกู้ให้กับชาวนาด้วย โดยพ่อค้าท้องถิ่นบางคนยังเป็นนายทุนเจ้าที่ดินที่ได้ผลประโยชน์โดย

ตรงจากการเก็บค่าเช่าจากชาวนาในรูปของผลผลิตและเงินสด (Cohen 1981 : 86-90) อย่างไรก็ตามการเข้ามาของสถาบันการเงินและการจัดตั้งสถาบันการเกษตรของรัฐ ไม่ได้มีผลต่อการช่วยเหลือชาวนาในทุก ๆ กลุ่มมากนักในช่วงแรก ๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาวนาเช่าไร่ที่ดินที่ไม่มีหลักฐานการกู้เงิน ในขณะเดียวกัน ก็ทำให้ชาวนาที่มีที่ดิน ได้ผลประโยชน์จากการใช้ที่ดินเป็นหลักค้ำประกันกู้เงินจากธนาคาร การปล่อยเงินกู้ให้ชาวนาอีกทอดหนึ่ง การเพาะปลูกพืช 3 ครั้งใน 1 ปี ในพื้นที่บ้านกาดได้บีบให้ชาวนาไร่ที่ดินที่มีอาชีพการเลี้ยงวัว ควาย เป็นรายได้หลักของครัวเรือนต้องเข้ามาสู่การเป็นแรงงานรับจ้างเพียงอย่างเดียว เมื่อที่ว่างหลังฤดูการทำนาที่เคยใช้เลี้ยง วัว ควาย ได้เปลี่ยนมาเป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชครั้งที่สองและครั้งที่สาม

ในด้านของการบริโภคนี้ การเพาะปลูกแบบเข้มข้น ได้ส่งผลกระทบต่อลดลงของพื้นที่เพาะปลูกพืชอาหารที่ใช้บริโภคในชีวิตประจำวันเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพื้นที่หลังฤดูการทำนา ที่ เปลี่ยนมาปลูกพืชตามความต้องการของตลาด มากกว่าที่จะปลูกพืชผักตามความต้องการบริโภคใน ครัวเรือน ทำให้ชาวนาจำนวนมากต้องพึ่งตลาดสินค้าเพื่อการบริโภค เช่นเดียวกับตลาดปัจจัยการผลิตที่ต้องสั่งซื้อสินค้าทั้งหลายเหล่านั้นมาจากในตัวเมือง โดยผ่านระบบพ่อค้าแม่ค้าคนกลางในท้องถิ่น

ในด้านความสัมพันธ์กับตลาดในฐานะผู้ผลิตพืชผลการเกษตรนั้น ชาวนามีได้มีความสัมพันธ์กับตลาดอย่างอิสระ ในการแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีการแข่งขันจะพบว่า นับตั้งแต่ผลผลิตของชาวนาออกจากครัวเรือนมากก็พบกับการผูกขาดทุกขั้นตอน ซึ่งบางครั้งก็ทำหลายช่วงกว่าจะถึงตลาดผู้บริโภคที่แท้จริง โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อในแต่ละช่วง มักจะเป็นไปในทำนองผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้อุปถัมภ์ ดังนั้นพืชผลทุกชนิดที่ขายสู่ตลาด มีชาวนาน้อยคนที่สามารถส่งถึงตลาดเองโดยตรง ส่วนใหญ่มักจะขายให้กับพ่อค้าย่อยในท้องถิ่นที่เคยให้ทุนสนับสนุนในการผลิตในช่วงเริ่มฤดูกาลผลิต ซึ่งพ่อค้าย่อยเหล่านี้อาจจะมีตั้งแต่ชาวนาจน ชาวนากลาง ชาวนารวยเจ้าที่ดิน ที่มีเส้นสายความสัมพันธ์กับพ่อค้าใหญ่ในระดับอำเภอหรือจังหวัดที่อุปถัมภ์กันมาก่อนในด้านการซื้อขายผลผลิตระหว่างกัน เช่น พ่อค้าย่อยในท้องถิ่นอาจซื้อสินค้าปัจจัยการบริโภค หรือปัจจัยการผลิต จากพ่อค้าในระดับใหญ่ในรูปของสินเชื่อหรือกู้เงินในอัตราที่ถูกเป็นพิเศษ เพื่อนำมาจำหน่ายต่อกับชาวนาในหมู่บ้าน ในขณะเดียวกัน พ่อค้าย่อยเหล่านี้ก็ต้องรับซื้อและรวบรวมผลผลิตจากชาวนาในพื้นที่มาขายให้กับพ่อค้าขนาดใหญ่ ในรูปของสินเชื่อหรือกู้เงินในอัตราที่ถูกเป็นพิเศษ เพื่อนำมาจำหน่ายต่อกับชาวนาในหมู่บ้าน ในขณะเดียวกัน พ่อค้าย่อยเหล่านี้ก็ต้องรับซื้อและรวบรวมผลผลิตจากชาวนาในพื้นที่มาขายให้กับพ่อค้าขนาดใหญ่ในระดับอำเภอด้วย ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ยาก

มากที่ชาวอารายย่อยในหมู่บ้านจะเป็นผู้นำสินค้าของตนเองขายให้กับแหล่งรับซื้อโดยตรงในเมือง โดยที่ลักษณะการผูกขาด ความสัมพันธ์กับตลาดนี้คล้ายคลึงกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในล้านนา เช่น บ้านช้าง อ.แม่แตง ในกรณีในการปลูกไผ่ยาสูบ แม้ว่าจะมีสถานีรับซื้อไผ่ยาสูบจากชาวบ้าน ก็ยังมีการผูกขาดรับช่วงซื้อไผ่ยาจากชาวบ้าน เพราะชาวนาจนไม่อาจมีโรงบ่มไผ่ยาของตนเองได้ (ดู Chayan 1980 : 7-8) หรือในกรณีบ้านสองแควใต้ จังหวัดลำปาง ที่มีโรงงานน้ำตาลตั้งที่ อ.เกาะคา ก็มีผู้ทำหน้าที่จัดการให้ชาวบ้านปลูกอ้อยส่งโรงงาน (ดู Bruneau 1980 : 11)

ภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์ทางการตลาดในลักษณะผูกขาดเช่นนี้ ชาวนาจึงตกอยู่ในฐานะของผู้รับกับความเล็งและความไม่แน่นอนของการผันผวนของราคาสินค้าการเกษตรอยู่เสมอ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในด้านกลไกราคาสินค้าในตลาดโลก หรือการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายที่มีผลต่อราคาสินค้าการเกษตรของรัฐบาล เพราะการปรับตัวของชาวนา ในฐานะผู้ทำการผลิตนั้นมีน้อยกว่า การปรับตัวของพ่อค้าที่มีความยืดหยุ่นสูง ในแง่ของการเปลี่ยนตัวสินค้าที่จำหน่าย หรือถ้าเปลี่ยนแปลงไม่ได้ก็สามารถถดถอยราคาเอากับชาวนาได้ตามกระบวนการส่งผ่านสินค้าที่ผูกขาดกันมาเป็นทอดๆ เช่น นโยบายการเก็บฟรีเมี่ยมข้าวของรัฐบาลกับผู้ค้าส่งออกได้ทำให้อัตราต้นทุนการค้าข้าวของพ่อค้าในระดับต่างๆ มีสัดส่วนที่สูงขึ้น พ่อค้าข้าวก็ได้ผลักภาระภาษีให้กับชาวนา โดยรับซื้อข้าวของชาวนา ในราคาที่ต่ำกว่าความเป็นจริง และมีผลให้ราคาข้าวของชาวนาต่ำอย่างสม่ำเสมอตลอดสามทศวรรษที่ผ่านมา (วิทยากร 2526 : 118-124)

จากรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวนาในช่วงของการปลูกพืชพาณิชย์หลายชนิดนี้ ถึงแม้ว่ากลุ่มทุนยังไม่สามารถจะเอาผลประโยชน์จากการควบคุมที่ดินและแรงงานโดยตรงได้ แต่กลุ่มทุนก็ยังสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากกระบวนการเก็บค่าเช่า (Rent) ต่าง ๆ ในฐานะผู้ควบคุมกลไกในการผลิตและการแลกเปลี่ยน โดยเฉพาะกำไรจากการซื้อถูกขายแพงในรูปแบบของการเป็นผู้ควบคุมเครือข่ายอุปถัมภ์ในการผลิตและแลกเปลี่ยนสินค้า บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ของชาวนา ในการถือครองและจัดการที่ดินด้วย

2.3 การถือครองและการจัดการที่ดินของชาวนา

หลังจากการเข้าสู่การผลิตเพื่อการค้าในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าการกลุ่มทุนยังไม่

สามารถทำให้เกิดการรวมศูนย์ที่ดินเป็นการถือครองที่ดินผืนใหญ่ (Plantation) ได้ แต่ก็ทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นในการถือครองที่ดินในหมู่ชาวนามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการจัดการที่ดินและแรงงานในสังคมชาวนาด้วย

การปลูกพืชพาณิชย์ ในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวได้ ทำให้ชาวนาแบ่งออกเป็นชั้นต่าง ๆ อย่างน้อย 4 ชั้นคือ.- 1) ชาวนาเช่าไร่ที่ดิน เป็นชาวนาที่มีที่ดิน จำนวนเล็กน้อยหรือไม่มีเลย ทำการเพาะปลูกด้วยการเช่า 2) ชาวนาขนาดเล็กผู้เช่าที่ดินบางส่วน เป็นชาวนาที่มี ที่ดินทำกินเป็นของตนเองบ้าง แต่ไม่เพียงพอที่จะทำการเพาะปลูกเพื่อขาย หรือเพื่อการยังชีพต้องเช่าเพิ่มเพื่อให้เพียงพอสำหรับการยังชีพ 3) ชาวนากลาง เป็นชาวนาเจ้าของที่ดินมีที่ดินทำกิน เพียงพอสำหรับการยังชีพในครอบครัว 4) ชาวนารวย เป็นชาวนาที่มี ที่ดินจำนวนมากอาจมีเหลือเพียงพอให้คนอื่นเช่า

การสำรวจการถือครองที่ดินครัวเรือนชาวนาในปี พ.ศ. 2522 ของอานันท์ กาญจนพันธุ์ ครัวหมู่บ้านสันโป่ง ต.บ้านกาด พบว่าพื้นที่นาและไร่ได้ไปกระจุกตัวอยู่ที่ชาวนารวยถึงร้อยละ 51 ชาวนากลางร้อยละ 27.2 นายทุนเจ้าที่ดินร้อยละ 17.9 และชาวนาจนร้อยละ 3.9 ตามลำดับจากพื้นที่ทั้งหมด 807 ไร่ โดยเป็นของชาวนารวย 411.75 ไร่ และที่เหลือเป็นของชาวนากลาง 218.75 ไร่ นายทุนเจ้าที่ดิน 144.25 ไร่ และชาวนาจน 32.25 ไร่ โดยนายทุนเจ้าที่ดินถือครองที่ดินเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งมีอยู่ 8 ครัวเรือนและ 18 ไร่ ซึ่งเป็นการถือครองเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งมีอยู่ 8 ครัวเรือน ส่วน ชาวนาจนถือครองที่ดินเฉลี่ยครัวเรือนละ .59 ไร่ มีอยู่ 54 ครัวเรือน และมีชาวนาที่ไม่มีที่ดินเลย อยู่ 16 ครัวเรือน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 4.8, 32.6 และร้อยละ 9.6 ตามลำดับ จากครัวเรือนทั้งหมด 166 ครัวเรือน (อานันท์ 2524) แต่ละหมู่บ้านในภาคเหนือ ในช่วงเดียวกันนี้อาจจะมีลักษณะ วัฒนธรรมของการกระจายการใช้ที่ดินอยู่บ้าน จากการศึกษาหมู่บ้านต่าง ๆ ระหว่างปี 1966-1970 จำนวน 15 แห่ง พบว่าจำนวนผู้ที่มีที่ทำกินในแต่ละหมู่บ้าน มีจำนวนระหว่างร้อยละ 20-50% สำหรับผู้เช่าบางส่วนมีจำนวนระหว่างร้อยละ 3-24 หมู่บ้านที่มีชาวนารับจ้างเป็นส่วนมาก อาจเกิดขึ้นได้ แต่เป็นกรณีพิเศษ เช่น บ้านใหม่สวรรค์ ต.บ้านกาด ซึ่งเป็นพื้นที่ดอนมีความยากลำบากในการเพาะปลูกพื้นที่หรืออาจจะเป็นหมู่บ้านตั้งใหม่ เพื่อทำงานรับจ้างกับไร่ขนาดใหญ่ เช่น หมู่บ้านกู่แดง ขณะที่พอดเตอร์ศึกษามีชาวนาไม่มีที่ดินร้อยละ 39 ส่วนหมู่บ้านของเทอร์ตัน มีชาวนาไม่มีที่ดินร้อยละ 27 โปวี ศึกษาที่หมู่บ้านหัวรินติดกับ ต.บ้านกาด สังเกตว่าอัตราส่วนระหว่างชาวนาไม่มีที่ดิน ผู้เช่าที่ดินและเจ้าของที่ดินคือ 25 : 25 : 50 ซึ่งใกล้เคียงกับงานศึกษาของอานันท์ ที่บ้านสันโป่ง (อ้างโดย อานันท์ 2524)

ความแตกต่างทางชนชั้นในการถือครองที่ดิน และการกระจุกตัวในการถือครองที่ดิน ในหมู่ ชาวนาได้ปะทุขึ้นมาเป็นปัญหาความขัดแย้งทางชนชั้นที่เห็นเด่นชัดมากขึ้น ในช่วงภายหลังเดือน ตุลาคม 2516-ตุลาคม 2519 เมื่อนักศึกษา กรรมกร ชาวนา ได้ร่วมกันขับไล่เผด็จการทหารออกจากประเทศไทยแล้ว เปิดให้ปัญหาค่าเช่านาที่สูงขึ้นได้กลายมาเป็นประเด็นหลักของการลุกขึ้นสู้ของชาวนา ในนามของสหพันธ์ชาวนาไร้อาณาแห่งประเทศไทย ในการเรียกร้องให้รัฐบาลออก กฎหมายควบคุมค่าเช่านา จากเดิมที่เป็นแบบระบบการเช่าแบ่งครึ่งผลผลิตมาเป็นการใช้ระบบค่าเช่าที่กฎหมายกำหนด และเรียกร้องให้รัฐบาลออกกฎหมายปฏิรูปที่ดินให้กับชาวนาผู้ไร้ที่ดิน เพราะค่าเช่าที่สูงและการใช้ที่ดินนั้น ทำให้ชาวนาไม่เหลือข้าวเพียงพอสำหรับการยังชีพ

รัฐบาลได้ตอบสนองข้อเรียกร้องของชาวนาด้วยการออกพระราชบัญญัติ ควบคุมค่าเช่านาในเดือนตุลาคม ปี 2517 และออกกฎหมายการปฏิรูปที่ดินในปี 2518 (Anan 1984 : 362- 363) แต่ความขัดแย้งระหว่างชาวนาเจ้าของที่ดินและชาวนาเช่าในบริเวณพื้นที่บ้านกาดก็ยังไม่หมดไป ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะได้จัดสรรพื้นที่ป่า เขตห้วยมะนาวให้เป็นที่ทำกินของชาวนายากจนในปี 2518 แล้วก็ตาม แต่พื้นที่ที่รัฐบาลจัดสรรให้ดังกล่าวนั้น ชาวนายากจนไม่สามารถที่จะเข้าไปทำกินได้ทั้งหมดเพราะมีปัญหาในการปรับปรุงพื้นที่ที่ต้องใช้ทุนสูงในการบุกเบิกเป็นพื้นที่นา และการบำรุงรักษาหน้าดิน ในขณะที่เดี่ยวกฎหมายควบคุมค่าเช่านาก็ไม่สามารถนำไปใช้ได้ ในทางปฏิบัติชาวนาเจ้าของที่ดินใช้วิธีการถอดถอนผู้เช่าออกจากที่ดินของตนเอง โดยอ้างว่าจะเอานาทำการผลิตเอง ข้อเรียกร้องในการควบคุมการเช่านาให้เจ้าของที่ดินปฏิบัติตามกฎหมายเริ่มไม่ประสบผลสำเร็จ เมื่อรัฐบาล ทหารได้เข้ามายึดอำนาจอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2519 พร้อมกับกระบวนการลอบทำร้ายและเข่นฆ่าผู้นำชาวนาในพื้นที่ได้เกิดขึ้น กระบวนการต่อสู้ในทางการเมืองของชาวนาจนก็ได้เริ่มปิดฉากลงอีกช่วงหนึ่ง

ถึงแม้ว่าการขึ้นมาใช้อำนาจของรัฐบาลทหารในปี พ.ศ. 2519 ได้เปิดโอกาสให้นายทุนเจ้าที่ดินภาคเหนือและพระราชบัญญัติค่าเช่านาและขับไล่ชาวนาเช่าออกจากที่ดินของพวกตนได้ แต่ นายทุนเจ้าที่ดินทั้งหลายก็ยังไม่สามารถดำรงตนในฐานะผู้ประกอบการเกษตรแบบทุนนิยมอย่างเต็มที่ ด้วยรูปแบบการจ้างงานหรือการทำให้ชาวนาเช่ามีสภาพเป็นเพียงแรงงานรับจ้าง จึงมีเจ้าที่ดินจำนวนมากยังคงต้องดำรงบทบาทเจ้าที่นาเช่ามากกว่าจะเป็นผู้ประกอบการ ในที่ดินของตนเอง ในกรณีบ้านสันโป่ง ในระหว่างปี พ.ศ. 2523 นายทุนเจ้าที่ดินเอาที่ดินของตนเองให้เช่าถึงร้อยละ 58.2 ของนาที่ตนเองถือครองส่วนใหญ่ ของที่เช่า (ร้อยละ 58.2) จะให้ผู้เช่าที่มีใช้ปลูกเช่า โดยมีที่ให้เช่าเฉลี่ยประมาณครึ่งเรือนละ

14 ไร่ ส่วนชาวนารวยจะแบ่งพื้นที่ให้เช่า 30% ของนาที่ตนเองถือครอง และส่วนใหญ่จะให้ลูกของตนเองเช่าทำ (อาันธ์ 2527 : 93)

การที่เจ้าที่ดินยังดำรงบทบาทเจ้าที่นาเช่าอยู่นั้น มีสาเหตุสำคัญสองประการ ประการแรก ระบบการผลิตเพื่อขายที่ขยายตัวเข้ามา ไม่ได้ทำให้เจ้าที่ดิน ได้ผลประโยชน์จากการผลิตมากนัก เมื่อเทียบกับการให้เช่านา เพราะหลังการผลิตยังอยู่ในระดับต่ำ และตลาดราคาสินค้าเกษตรกรรมก็ยังอยู่ในระดับต่ำด้วย ประการที่สอง ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ได้มีส่วนสำคัญอย่างมาก เมื่อเจ้าที่ดินและชาวนารวยนิยมที่จะส่งลูกไปเรียนต่อนอกหมู่บ้าน จึงทำให้แรงงานขาดแคลนลง เพราะลูกชายชาวนารวยที่เรียนหนังสือสูงมักจะ ไม่กลับมาทำนาอีก ด้วยเหตุนี้ชาวนาเจ้าที่ดินจึงต้องพึ่งพาการให้เช่าทำนาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงาน เช่น ในรูปแบบของการจ้างแบบร้อยละ หมายถึง การจ้าง ที่เจ้าของที่ดินจ่ายค่าตอบแทนเป็นผลผลิต ในอัตราร้อยละของแรงงานที่ทำการผลิตได้ (ดูรายละเอียดในอาันธ์ 2532) ส่วนชาวนาไร้ที่ดินและชาวนาขนาดเล็กก็ยังยอมที่จะดำรงตนเป็นชาวนาเช่ามากกว่าที่จะไปเป็นแรงงานเสรีในตลาดแรงงานรับจ้าง เพื่อแลกกับหลักประกันของความมั่นคงของการยังชีพถึงแม้ว่ารูปแบบความสัมพันธ์ การเช่านาที่เปลี่ยนไปจะทำให้ตนเองต้อง เสียประโยชน์มากขึ้นก็ตาม

2.4 สรุป

การเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชขายเป็นสินค้า เพื่อการยังชีพมาเป็นการปลูกพืชเพื่อแสวงหากำไรในสังคมเกษตรกรรมไทย ได้มีความเข้มข้นขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา อันเป็นผลโดยตรงจากการขยายตัวของระบบทุนนิยม โลกที่ผลักดันให้ประเทศไทย เข้าไปสู่กระบวนการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศในฐานะผู้ผลิตสินค้าวัตถุดิบการเกษตรป้อนสู่โรงงานอุตสาหกรรมในประเทศโลกที่หนึ่งอันมีอเมริกา ญี่ปุ่น เป็นศูนย์กลางการนำ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นแหล่งขายสินค้าอุตสาหกรรมของประเทศศูนย์กลางด้วย เช่น ปิ๊ย สารเคมีปราบศัตรูพืช รถแทรกเตอร์ เป็นต้น

การผนวกเศรษฐกิจไทยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม โลก ได้มีผลกระทบต่อสังคมเกษตรกรรมของชุมชนล้านนาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการขยายตัวของการเพาะปลูกพืชพาณิชย์ที่หลากหลาย ในแอ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำสายต่างๆ ที่เป็นแหล่งดินอันอุดมสมบูรณ์ สำหรับชุมชนลุ่มน้ำแม่วางนั้น การปลูกพืชขายเพื่อแสวงหากำไรอย่างจริงจังได้เริ่มเกิดขึ้นในช่วงภายหลังทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา

โดยเริ่มจากการปลูกข้าวเพื่อขาย แล้วขยายมาสู่การปลูกพืชที่หลากหลายชนิดภายหลังฤดูการทำนา อันเป็นผลโดยตรงจากการนำเข้ามาของเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตด้านการเกษตรของรัฐ เช่น การนำข้าวพันธุ์ไวแสงเข้ามาเพาะปลูกทำให้สามารถปลูกข้าวในช่วงฤดูแล้งได้ การนำเข้าปุ๋ยและสารเคมีปราบศัตรูพืช รถแทรกเตอร์ เมล็ดพันธุ์ลูกผสม ทำให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชได้หลายชนิดและหลายครั้งมากขึ้นในรอบหนึ่งปี นอกจากนี้บทบาทของรัฐและกลุ่มทุนในท้องถิ่นต่อการเพิ่มทุนให้กับเกษตรกรได้มีผลสำคัญต่อการแพร่กระจายของการปลูกพืชที่หลากหลายชนิดเพื่อการค้า โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของสถาบันการเงินของรัฐในเขตชุมชนลุ่มน้ำแม่วางในช่วงภายหลังทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา นอกจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้นำพื้นที่เพาะปลูกในบริเวณลุ่มน้ำแม่วาง มีการปลูกพืชหลายชนิดซ้ำในพื้นที่แปลงเดียวกันมากขึ้น เช่น ในปีการเพาะปลูกพ.ศ. 2528/2529 มีการปลูกพืชซ้ำกันถึง 27 ระบบ โดยจะปลูกข้าวเหนียวเพื่อการบริโภค แล้วตามด้วยถั่วเหลือง จะเป็นระบบที่พบบ่อยที่สุดคือมีร้อยละ 19.6 ของพื้นที่ลุ่มตัวอย่าง ส่วนข้าวเหนียวเพื่อการบริโภค ตามด้วยหอมหัวใหญ่ และข้าวนาปรัง ซึ่งเป็นระบบที่เลือกเป็นกรณีศึกษามีร้อยละ 11.8 มากเป็นอันดับ 7 ของพื้นที่ลุ่มตัวอย่างจากจำนวนทั้งหมด 27 ระบบในปีการเพาะปลูกเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงมาสู่การเพาะปลูกพืชที่หลากหลายชนิดในรอบหนึ่งปี ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวนาในการผลิตหลายๆ ด้าน กล่าวคือในการผลิตได้ทำให้ชาวนาเข้าสู่วงจรของความสัมพันธ์แบบทุนนิยมที่เข้มข้นขึ้น ในลักษณะที่ชาวนาอยู่ในสถานะที่ต้องพึ่งพาดตลาดปัจจัยการผลิต การบริโภค และตลาดสินค้าการเกษตรในขั้นตอนการผลิตชาวนาต้องพึ่งพาปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเมล็ดพันธุ์จากกลุ่มทุนพ่อค้าท้องถิ่น ส่วนสถาบันการเงินของรัฐจะให้โอกาสเฉพาะกลุ่มชาวนารวยที่มีฐานะดีและมีโอกาสเข้าถึงแหล่งสินเชื่อได้ดีกว่า ส่วนกลุ่มชาวนาไร้ที่ดินมีโอกาสน้อยมากที่จะเข้าถึงปัจจัยสินเชื่อเหล่านั้นได้ก็ทำให้ชาวนามีที่ดินได้ผลประโยชน์เพิ่มมากขึ้น จากการกู้เงินธนาคารมาปล่อยกู้ให้กับชาวนาอีกทอดหนึ่ง

นอกจากนี้การเพาะปลูกพืชสามครั้งในรอบหนึ่งปี ได้บีบให้ชาวนาไร้ที่ดินเข้าสู่ความสัมพันธ์แบบจ้างงานเร็วขึ้น เมื่อที่ว่างที่เคยใช้สำหรับเลี้ยงวัวเลี้ยงควายในช่วงฤดูแล้งได้เปลี่ยนมาปลูกพืชครั้งที่สอง ครั้งที่สาม ทำให้ชาวนาไร้ที่ดินเหล่านั้นต้องเลิกอาชีพปศุสัตว์ขนาดเล็กเหล่านั้นไปด้วย

ในด้านการบริโภคการเพาะปลูกแบบเข้มข้นได้ส่งผลต่อการลดลงของพื้นที่เพาะปลูกอาหารที่ใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน เปลี่ยนมาปลูกพืชตามความต้องการของตลาด ทำให้ชาวนาจำนวนมากต้อง

พึ่งพาสินค้าเพื่อการบริโภค เช่นเดียวกับตลาดปัจจัยการผลิต ที่ต้องสั่งซื้อสินค้าทั้งหลายมาจากในตัวเมือง โดยผ่านระบบแม่ค้าคนกลาง ในท้องถิ่น

ในด้านความสัมพันธ์กับตลาด ชาวนามีได้มีความสัมพันธ์กับตลาดอย่างอิสระ ในการแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีการแข่งขันจะพบว่านับตั้งแต่ผลผลิตของชาวนาออกจากครัวเรือนมา ก็พบกับ การผูกขาดทุกชั้นตอน ซึ่งบางครั้งก็มีการผูกขาดหลายช่วงกว่าจะถึงมือผู้บริโภคที่แท้จริง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายมักจะเป็น ไปในทำนองผู้อุปถัมภ์กับผู้ให้อุปถัมภ์ ดังนั้น พืชผลทุกชนิดที่เข้าสู่ตลาดจึงมีชาวนาน้อยคนที่สามารถส่งถึงตลาดเอง โดยตรง ส่วนใหญ่มักจะขายให้กับพ่อค้าย่อย ในท้องถิ่นที่เคยสนับสนุนทุนในการผลิตในช่วงเริ่มฤดูการผลิต ภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์การตลาดในลักษณะผูกขาดเช่นนี้ ชาวนาจึงตกอยู่ในฐานะของผู้รับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนของการผันผวนของราคาสินค้าในตลาดโลก หรือความผันผวนที่เกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่มีผลต่อราคาสินค้าเกษตรกรที่พ่อค้าผู้อุปถัมภ์สามารถที่กดราคาเอาเปรียบเกษตรกรผู้เพาะปลูกได้

รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวนา กับกลุ่มทุน ในช่วงการเพาะปลูกพืชพาณิชย์ที่หลากหลายนี้ ได้พัฒนาเข้าสู่ความสัมพันธ์แบบทุนนิยมแล้ว โดยที่กลุ่มทุน สามารถเบียดบังส่วนเกิน เอาจากชาวนา ได้ภายใต้ความสัมพันธ์แบบทุนนิยมถึงแม้ว่ากลุ่มทุนยังไม่สามารถจะเอาผลประโยชน์จากการควบคุมที่ดินและแรงงาน โดยตรงได้ แต่กลุ่มทุนก็ยังสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากกระบวนการเก็บค่าเช่าต่างๆ ในฐานะผู้กุมกลไกการผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยเฉพาะกำไรจากการซื้อถูกขายแพง ในรูปแบบของการเป็นผู้ควบคุมเครื่องจักรอุปถัมภ์ในการผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้า อันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐานของการเพาะปลูกภายใต้ระบบพันธสัญญาที่จะทำการวิเคราะห์ในบทต่อไป

ส่วนในด้านจัดการที่ดิน แม้ว่ากลุ่มทุนยังไม่สามารถเข้ารวบรวมที่ดินจนก่อให้เกิดการกระจุกตัวของที่ดิน เพื่อมาทำการเพาะปลูกแบบไร่นาขนาดใหญ่ (Plantation) และแสวงหาผลประโยชน์จากการจ้างงานโดยตรง ในลักษณะของความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมเต็มรูปแบบได้ แต่ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวก็ทำให้ชาวนาใน เขตชุมชนลุ่มน้ำแม่วางแตกตัวออกเป็นชนชั้นต่างๆ ถึงสี่ชั้นชั้นบนพื้นฐานแห่งการเข้าครอบครองปัจจัยที่ดินที่แตกต่างกัน คือเป็นชาวนาเช่าไร่ที่ดิน ชาวนาขนาดเล็กผู้เช่าที่ดิน บางส่วน ชาวนากลาง และชาวนารวย ซึ่งได้มีผลก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวนาด้วยกันเอง ในเรื่องของการเช่านา หรือความขัดแย้งของการจ้างงานที่เริ่มก่อตัวขึ้น อันเป็นผลมาจากกระบวนการปรับตัวของชาวนาอย่างหนึ่ง ในการแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาด้วยกันเอง ท่ามกลางการ

ขยายตัวของการปลูกพืชพาณิชย์ ที่หลากหลาย โดยไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวนาได้ผลประโยชน์จากการ
เพาะปลูกเพื่อการค้ามากมายนัก ทำให้ชาวนาต้องแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาด้วยกันเองที่แสดง
ออกมาในรูปของปรากฏการณ์ของความขัดแย้งระหว่างชาวนาในลักษณะต่างๆ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved